

ХАЛҚНИНГ ТАРИХИЙ-МАДАНИЙ ЁДГОРЛИКЛАРИНИ ҚАДРИЯТЛИ ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Аляминов Хайрулла Исламович

Қорақалпоқ Миллий Университети, Архитектура кафедраси
доценти. Нукус шаҳри. Қорақалпоғистон Республикаси

Аннотация: Мазкур мақолада халқнинг меъморий ёдгорликларини ўрганиши унинг маданий ўзгачалигини, ўтмишида бунёд этилган санъат асарларини асраб авайлаш, миллий урф-одатларни сақлаш келажакдаги маънавий маданиятимизнинг юксалиши ва ривожланишини белгилаб бериши ҳақида айтилади.

Калит сўзлар: архитектуравий ёдгорликлар, ҳўжалик буюмлари, кулолчилик идишлари, маънавий-маданий мерос, ёғоч ўймакорлиги ва тош архитектураси объектлари, нақшни элементлар.

ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ НАРОДА НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТНОГО ПОДХОДА

Аляминов Хайрулла Исламович

Каракалпакский национальный университет, доцент кафедры
архитектуры. Город Нукус. Республика Каракалпакстан

Аннотация: В данной статье говорится о том, что изучение архитектурных памятников нации определяет ее культурное своеобразие, сохранение созданных в прошлом произведений искусства, сохранение национальных традиций определяют подъем и развитие нашего духовного культура в будущем.

Ключевые слова: памятники архитектуры, предметы быта, гончарство, духовно-культурное наследие, предметы резьбы по дереву и камню, элементы узора.

THE SIGNIFICANCE OF STUDYING THE HISTORICAL- CULTURAL MONUMENTS OF THE PEOPLE BASED ON A VALUABLE APPROACH

Alyaminov Khairulla Islamovich

Karakalpak National University, Associate Professor of the Department
of Architecture. The city of Nukus. Republic of Karakalpakstan

Abstract: In this article, it is said that the study of the architectural monuments of the nation determines its cultural uniqueness, the preservation

of the works of art created in the past, and the preservation of national traditions determine the rise and development of our spiritual culture in the future

Key words: architectural monuments, household items, pottery, spiritual and cultural heritage, objects of wood carving and stone architecture, pattern elements.

Республикамизда талабаларни тарихий-маданий меросга хурмат ва қадриятли ёндашувни таркиб топтириш халқнинг бой меросини чуқур ўрганиш орқали уларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни ривожлантиришга катта эътибор қаратиш бугунги куннинг долзарб вазифаларинидан ҳисобланади. Шунингдек, талабаларда қадриятли ёндашувларни ривожлантириш уларнинг тарихий архитектуравий ёдгорликлар ва маданиятга қизиқишларини ошириш, қадрияли ёндашувлар асосида ижтимоий фаоллигини оширишнинг педагогик механизмларини такомиллаштиришни тақозо этади. 2022-2026 йилларга мўжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг «Маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқиш» деб номланган бесинчи йўналишида «Буюк аждодларимизнинг бой илмий меросини чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш» устувор мақсад қилиб белгиланди. Қорақалпоқ халқининг санъати ўзига хос бежиримлиги ва соддалиги билан бошқа халқлар санъатидан ажралиб туради. Унинг санъатига даҳлдор манбаларда халқнинг яшаб ўтган тарихини англаш ва шу орқали халқнинг меҳнатсевар, соддадил, бағри кенг меҳмондўстлигини пайқаш мумкин.

Археологик материаллар халқнинг ўтмишдаги ҳаётини, ижтимоий аҳволини, дунёқарашини ва ҳаётдаги ўзгаришларни аниқлайди. Бундай ашёвий манбалар халқнинг ҳозирги кунгача етиб келмаган, унутилган асл тарихини тиклашга, ундаги вужудга келган бўшлиқни тўлдиришда бебаҳо асосий манбалар ҳисобланади. Талабаларнинг тафаккур тарзини маънавий-ахлоқий, интеллектуал, қадриятли ёндашувни ривожлантириш имконини берадиган билиш фаолиятини ривожлантирадиган, маънавий-маданий мерос, архитектуравий ёдгорликлар ёрдамида фаоллаштириш инсоннинг ақлий, маънавий тараққиётини таъминлаш имконини беради. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикаси давлат сиёсатида аждодларимиз мероси бўлмиш архитектуравий ёдгорликларни ўрганиш ва ёш авлодни маънавий-интеллектуал юксалтиришда ушбу меросдан фойдаланиш устувор аҳамият касб этмоқда. Қорақалпоқ халқининг архитектуравий ёдгорликлари, хўжалик буюмлари, кулолчилик идишлари ва ҳ.з. ўтмиш тарихи билан боғлиқ буюмларни дарс жараёнларида натура сифатида фойдаланиш ва талабаларга халқнинг тасвирлаш санъати

тарихи ҳақида қушимча маълумотлар бериб борилса талабанинг ишида ижодий юксалишни кўзатишимиз мумкин. Шунингдек, натурали ҳар томонлама синчковлик билан ўрганишни ва тасвирлаш санъатидаги энг биринчи амал қилиши керак бўлган томонини «кузатишнинг» қанчалик муҳим эканлигини тушуниб етишига ёрдам беради. Бу нафақат тасвирлаш жараёнида балки унинг ҳаёти давомида ёрдам бериши аниқ.

Халқнинг меъморий ёдгорликларини ўрганиш унинг маданий ўзгачалигини, ўтмишда бунёд этилган санъат асарларини асраб авайлаш, миллий урф-одатларни сақлаш орқали маданий турмушимиз яхшиланиб, ёшларнинг бу хунарга қизиқишини орттиради. Келажакдаги маънавий маданиятимизнинг юксалиши ва ривожланишини белгилаб беради.

Ҳозирги Олий таълим тизимида қадриятли ёндашув асосида талабаларнинг касбий ҳамда назарий билимларини ривожлантиришнинг муайян шакл ва методлари ҳамда ушбу мақсадга йўналтирилган таълимнинг мазмунини аниқлашга кучли эҳтиёж сезилмоқда. Таълим мазмуни таркибида тарихий-маданий, архитектуравий ёдгорликлар орқали талабаларнинг қадриятли ёндашувини ривожлантириш алоҳида долзарблик касб этмоқда. Бунинг учун олий таълим муассасаларида талабаларнинг интеллектуал жиҳатдан ривожланган, билиш имкониятлари кенг, фаол субъект сифатида намоён бўлиши учун қулай шароит яратиш лозим.

Талабалар биринчи навбатда ўзларининг ижтимоий нуқтаи назарлари ва билиш имкониятларини намоён эта олишлари керак. Олий таълим муассасаларида амалга ошириладиган билиш муносабатлари тизими ўзига хос педагогик жараёнда ташкил этилади. Бу кўп жиҳатдан бўлажак мутахассиснинг имкониятларини кенгайтириш ва касбий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади.

Маълумки олий таълим муассасаларидаги таълим жараёни мақсадга йўналтирилган ўқув-тарбия тизими сифатида ташкил этилади. Ушбу жараёнда бўлажак архитекторларнинг келгусидаги фаолияти учун зарур бўлган касбий, ҳамда назарий билимлар, кўникма, малака, компетенциялар ҳамда халқининг кўп асрлик ижтимоий тажрибаси ва маданий-тарихий ёдгорликлари тақдим этилади. Ўз навбатида буларнинг барчаси бўлажак архитекторларни касбий ҳамда ижтимоий жиҳатдан шакллантиришга хизмат қилади. Уларнинг ижодий лаёқатлари, маънавий-маданий дунёқараши ҳамда қадимий архитектуравий ёдгорликларга қадриятли ёндашувни ривожлантиришга хизмат қилади.

Махсус ташкил этилган педагогик жараёнда талабаларнинг ахлоқий-эстетик нуқтаи назарлар шахснинг касбий-ижодий ривожланиши, эътиқоди ва билиш фаолиятининг ривожланишига хизмат қилади. Таълим жараёнида талабаларга билимлар тизими, кўникмалар ва фаолият

тажрибаси, таълимотлар фаол билиш жараёнида тақдим этилади. Бу жараёнда талабаларнинг идроки ва тасавури ривожланиб, ижтимоий тажрибани ўзлаштириш, у ҳақида фикрлаш ва ундан фойдаланиш имкониятлари кенгайди.

Ўқув жараёнида талабалар кўп асрлик маданий бойликларнинг моҳиятини чуқурроқ англаш, уни ўзлаштириш ва ўз касбий ижтимоий фаолиятларида қўллаш имкониятларига эга бўладилар. Талабалар онгида қадриятли ёдашувни натижасида муайян объект ҳақидаги маълумотлар жамланади ва акс этади.

Билиш фаолияти умумий маънода хиссий идрок, назарий тафаккур ва амалий фаолият бирлигидан иборат. У инсон фаолиятининг турли босқичларида турлича намоён бўлиб, муносабатлар тизимини ифодалайди.

Ўқув жараёнида талабалар тажрибалар ўтказиш, лойиҳалаш, мустақил изланишларни амалга ошириш, амалий топшириқлар, тадқиқотчилик вазифаларини бажариш каби билиш фаолиятларини амалга оширадилар.

Талабаларнинг тарихий-маданий ёдгорликларни билиш фаолиятини кўп асрлик ижтимоий тажриба ва дидактик воситалар ёрдамида фаоллаштириш натижасида уларда ижодкорлик, мустақил билим олиш, ўз касбий фаолиятини ривожлантириш имконияти кенгайди. Талабаларнинг қадриятли ёдашувини ривожлантиришга йўналтирилган дидактик воситалар ва технологияларни излаш, олий таълим муассасалари ўқув жараёнига тадбиқ этиш орқали таълим сифатини такомиллаштириш имкониятлари кенгайди.

Талабаларнинг тарихий-маданий ёдгорликларга қадриятли ёндашувни ривожлантиришда аудиториядаги педагогик жараёнлар билан бир қаторда мустақил ишлар ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Билим, кўникма, малакалар ва аналитик-таҳлилий компетенциялар билан бир қаторда ижтимоий тажрибадан ҳаётий вазиятларда фойдаланиш кўникмасини ривожлантириш орқали ҳам талабаларнинг қадриятли ёндашувни фаолиятини ривожлантириш мумкин. Бунда ўқув материаллари билан ишлаш жараёнида талабалар турли ўқув предметлари билан боғлиқ фаолият усулларини ҳам эгаллашлари зарур. Ўқув предметлари билан боғлиқ ҳолда фаолият усулларини қўллаш қуйидагиларни ўз ичига олади: таҳлил, умумлаштириш, қиёслаш, оммалаштириш, топшириқларни ечиш алгоритмларини қўллаш, ташхис қўйиш ва натижаларни таҳлил қилиш.

Таълим натижасида талабалар билимларни қўллаш алгоритмлари, топшириқларни ечиш жараёнида улардан фойдаланиш лаёқатига эга бўлишлари лозим. Талабаларда бундай фаолиятни шакллантириш натижасида мустақил ишлаш, топшириқларни бажариш учун

сарфланадиган вақтни қисқартириш, ўқув материалларини ўзлаштириш учун сарфлагандагина кучни тежаш имконини беради.

Талабаларни санъатнинг амалий–декоратив хусусиятлари билан таништириш, уларни ёғоч ўймакорлиги ва тош архитектураси объектлари асосида уларнинг тасвирий техника малакаларини шакллантириш учун ўқитувчи санъат дарсларини алоҳида блоклар шаклида ташкил этишни билиши керак. Бу катта аҳамиятга эга. Масалан, нақшларни чизик ичида тасвирлаш билан боғлиқ бўлган фаолият мазмунига қуйидагилар киради: чизикдаги нақшнинг намуналарини чизиш; чизик ичидаги тугалланмаган нақшни элементлар билан тўлдириш; чизик ичидаги нақшнинг кўрсатилган схемасини сақлаб қолган ҳолда чизик ичидаги нақшнинг мотивини ўзлаштириш; чизик ичидаги нақшни тўлиқ ижодий бажариш.

Қорақалпоқ халқининг азал–азалдан турмушини безашда, уй деворларини ҳар томонлама гўзал қилишда нақш безакларидан фойдаланган.

Нақш -халқнинг миллий ўзгачалигини кўрсатади, нақшни ҳар хил шаклда ишласа бўлади. Нақш учун ҳар хил ранглар фойдаланилади, унда ҳайвонлар, кушлар ва ўсимликлар дунёсидан айрим шакллари ифодалаш мумкин. Унинг учун олдин учбурчак, доира, ромб ва ҳ.к. шакллар чизилади. Нақш асосан табиат кўринишлари бўйича ишланганини яхши биламиз. Чунки, табиат чиройли манзараларни инсонлар учун совға қилади. Инсон табиат кўринишлари асосида бой тушунчаларга эга бўлади. Сабаби, табиатдаги ҳар хил ранглар, гўзаллик ва б.к. ҳақиқий нақшнинг келиб чиқишига асос бўлади. Қорақалпоқ наққошлик санъати табиат кўринишларини ифодалашга асосланган бўлиб, нақш орқали туғилиб ўсган ўлкасига муҳаббатини, табиатига қизиқишини намоён этган. Нақшларга ранглар беришда ҳам қорақалпоқ халқи ўзига хослик ярата олган. Халқимизнинг наққошлик санъатидаги ютуқларидан бири нақшларни нафақат табиат кўринишларига асосланиб балки халқнинг миллий урф-одатлари билан турмуш шароитига ҳам асосланади. Қорақалпоқ халқ ҳунармандчилиги санъати бўйича яқин вақтлардан бошлаб чуқур илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда, шунинг учун ҳам бир неча нақш элементлари (нусхаларнинг) юқорида таъкидлаганимиздек битта ном билан номланган. Буни олимларимиз ўз тадқиқотларида битта нақш элементларининг бир неча мотивларини аниқлаган.

Шундай қилиб юқорида таъкидланганидек, қорақалпоқ халқ амалий санъати намуналари талабаларда миллий ғурур ва ватанпарварлик туйғусини шакллантириш билан биргаликда уларда санъатнинг ўзига хос колоритини, миллий менталитетини англашга уларда қадриятли ёндашувни ривожлантиришга ёрдам беради.

Демак, хулоса қилиб айтиш жоизки, бугунги кун талаб этаётган миллий истиқлол ғояси билан суғорилган, мустақил фикрга эга, қалбида Ватан тўйғуси бар уриб турган ёшларни тарбиялаб вояга етказишда архитектуравий туркум дарсларида тарихий-маданий ёдгорликлар ва халқ амалий санъати материалларини қўллаш ўз самарасини беради.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармони.[www.Lex.uz](http://www.lex.uz)
2. Алламуратов А. История искусств Каракалпакстана (на каракалпакском языке). – Нукус, 1968. – 125 с.
3. Алламуратов А. Каракалпакская народная вышивка. – Нукус: Каракалпакстан, 1977. – 80 с.